– формування ділового партнерського клімату в ПТНЗ при впровадженні державних стандартів підготовки робітників;

– підготовку кваліфікованих робітничих кадрів для галузей та підприємств, що розвиваються в регіоні, з дотриманням державних стандартів.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити ***висновок***, що за допомогою моделювання вдалося звести складні для практичного застосування елементи системи управління навчально-виробничим процесом ПТНЗ при впровадженні державних стандартів підготовки робітників до простих, зрозумілих, відчутних, що, у свою чергу, дало змогу поглибити теоретичне розуміння взаємозв'язку та взаємозалежності різних компонентів управління ПТНЗ і їх практичну реалізацію в нових соціально-економічних умовах професійної підготовки робітничих кадрів.

Література

1. Сорока Г. Сучасні виховні системи та технології / Г. Сорока. – Х. : Ранок, 2002. – 128 с.

2. Управление образовательными системами : учеб. пособ. / [под ред. В.С. Кукушина]. – М. : Март, 2003. – 464 с.

3. Медведев І.А. Призначення регіонального комплексу професійної освіти та шляхи його реформування / І.А. Медведев // Збірник наукових праць. – Х., 2002. – С. 206.

4. Медведев І.А. Шляхи реформування регіональної системи професійної освіти / І.А. Медведев // Методологічні проблеми розвитку бізнес-освіти : матер. ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. – Донецьк, 2001. – С. 197.

5. Товажнянский Л.Л. Управленческие кадры и эффективность функционирования больших социальных систем / Л.Л. Товажнянский // Теорія і практика управління соціальними системами : щоквартальний наук.-практ. журнал. – Х. : НТУ "ХПІ", 2003. – № 2. – С. 28.

ПОПОВ В.Д.

ВИЗНАЧЕННЯ СУТІ СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

У сучасних умовах розвитку суспільства особливо важливим стає формування соціально активної особистості з високим рівнем свідомості, зі сталою ієрархією цінностей, яка керується у своїй діяльності принципами моральності. Однак реалізація цього соціального запиту ускладнюється кризовими явищами в усіх сферах соціально-економічного життя країни та ослабленням виховної функції школи. Життєва безпорадність, соціальний песимізм, зневіра й байдужість до всього, шахрайство, насильство, грабіжництво, наркоманія, токсикоманія, проституція − це далеко не повний перелік тих асоціальних явищ, які характеризують теперішнє молодіжне середовище [5, с. 1]. Усе це негативно позначилося на моральному становленні молодого покоління, зміщенні акцентів в ієрархії моральних ціннос-

тей, призвело до деструктивних змін у поведінці школярів. Тому проблема морального виховання школярів набуває сьогодні особливої актуальності.

Моральна поведінка особистості значною мірою зумовлюється її ставленням до світу, себе, інших людей. Це вимагає визначення суті поняття "моральне ставлення", визначення умов, методів, форм, засобів формування системи ставлень у процесі виховання.

Психологічному аспекту розвитку особистості в її зв'язку зі ставленнями до дійсності присвячені праці Б. Ананьєва, Л. Божович, М. Левітова, О. Леонтьєва, В. М'ясищева, С. Рубінштейна та ін. Проблему виховання моральних ставлень, яка посідає одне із центральних місць у сучасній теорії виховання, вивчали М. Болдирєв, О. Богданова, І. Мар'єнко, В. Сухомлинський, Н. Щуркова та ін. Водночас погляди вчених на суть ставлень − однієї з базових дефініцій теорії виховання – досить різняться.

Мета статті – розкрити суть дефініції "ставлення особистості" на основі аналізу психолого-педагогічних досліджень.

Проблема виховання завжди була пов'язана зі ставленням вихованця, адже основними елементами, з яких "складається" особистість, як слушно зазначає В. М'ясищев, є ставлення людини. Система ставлень людини до дійсності і складає її особистість. Основним об'єктом ставлень людини є інша людина й суспільство. Ставлення до людей має взаємний характер, це не ставлення суб'єкта до об'єкта, але взаємоставлення суб'єктів [11, с. 144].

У своїй педагогіці А.С. Макаренко, перш за все, спирався на психологію ставлень: "Оскільки ми маємо справу завжди зі ставленням, оскільки саме ставлення є справжнім об'єктом нашої педагогічної роботи, то перед нами завжди постає подвійний об'єкт – особистість і суспільство. Виключити особистість, ізолювати її, відірвати її зі ставлень цілковито неможливо, технічно неможливо…" [9, с. 573–574].

Найскладніші й найбільш динамічні ставлення людини до навколишнього світу виражаються й відбиваються в її психічній діяльності. Саме в людини її ставлення виступають у своїй найбільш своєрідній, багатогранній і складній формі. Спираючись на найбагатший індивідуальний і суспільно-історичний досвід, вони набувають свідомого характеру й виражаються не тільки в зовнішній поведінці, а й у внутрішньому світі людини, що утворився на основі цього досвіду [11, с. 142–143].

Ставлення людини в розвиненому вигляді являють собою інтегральну систему вибіркових свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності, що випливають з усієї історії її розвитку та внутрішньо визначає її дії й переживання.

В. М'ясищев акцентує увагу на таких характерних рисах ставлень людини, як:

– інтегративність, оскільки людина ставиться до дійсності в цілому;

– системність зв’язків, тому що предмет або особа, до якої ставиться людина, “являє собою не подразник і навіть не сукупність подразників, а їх системну єдність”;

– наявність сенсу, адже “предмет, особа, будь-яка обставина являють собою не тільки сенсорну сукупність, а й мають певний сенс (так само, як і дії людини)” [11, с. 143].

Оскільки властивості об’єкта існують для всіх, а пов’язані з ними дії й переживання вибірково (за типом або індивідуально) відрізняються, вочевидь, що центр ваги, особливість переживання та дії лежить в індивіді, в людині як суб’єкті ставлень.

Психологи (Б. Ананьєв, В. М’ясищев та ін.) висловлювали думки про те, що ставлення перетворюються на риси характеру. Водночас В. М’ясищев, зазначає, що ставлення можуть набути стійкості, вираженості, великої значущості і, продовжуючи залишатися ставленнями, стають характерними для особистості.

Визначеність і стійкість характеру пов’язуються з визначеністю та стійкістю ставлень, але в той час, як низка рис характеру безпосередньо виражає ставлення (наприклад, принциповість, егоїзм, добросовісність), низка інших властивостей (наприклад, прямота, рішучість, цільність, вольові риси характеру) не являють собою власне ставлення. Проте й ці властивості пов’язані зі ставленнями людини та виражають спосіб їх виявлення [1].

Не можна також не відзначити, що властивості реакції людини, які виражають темперамент і характер, виявляються лише на рівні активних ставлень. Можна навіть сказати, що відсутність реакції на щось свідчить не стільки про темперамент чи характер, скільки про ставлення людини. Поведінка з малозначущих приводів має безпосередньо темпераментний характер, поведінка ж з серйозних приводів створює відповідальне ставлення й мобілізує всі духовні сили людини, у тому числі самовладання.

Для нас мають інтерес виокремлення В. М’ясищевим різних видів ставлення (або сторін) єдиного предметного ставлення, що визначається багатосторонньою можливістю реакцій людини та багатосторонністю об’єктів [11].

Перша сторона ставлення – потреби, яку ми розглядаємо як ставлення на рівні потреб, або потребнісне ставлення. На ранніх (примітивних) стадіях розвитку ставлення мають ще недиференційований характер.

У процесі розвитку виокремлюється друга сторона первинного двоєдиного ставлення – емоційне ставлення прив’язаності, любові, симпатії та їх протилежності – неприязні, ворожнечі, антипатії. Емоційна сторона ставлення, яскравим прикладом якої є любов і ворожнеча, відноситься в психології до категорії почуттів. Проте слід урахувати, що сфера почуттів (або емоцій) охоплює три різнорідні з психологічної й фізіологічної сторони категорії понять: емоційні реакції, емоційні стани та емоційні ставлення. Останні й є значною мірою тим, що називається зазвичай почуттям.

На основі зазначених сторін (або видів) ставлень виникають інші види, що мають особливі генетичні корені й виступають у людини, завдяки високому розвитку її інтелекту, як відносно самостійні утворення. Сюди, передусім, слід віднести інтереси.

Положення щодо інтересу як ставлення спеціально досліджено В. Івановим, згодом інтерес як ставлення вивчали А. Архипов, Б. Теплов та ін. У працях Л. Божович, О. Лентьєва питання інтересу розглядаються в тісному зв'язку з проблемою мотивації поведінки. У роботі В. Іванова, як і в працях більшості дослідників (Л. Божович, В. Лозова, Т. Шамова, Г. Щукіна та ін.), проблема інтересу висвітлюється у зв'язку з навчанням, зокрема навчальними предметами. Проте у світлі сучасних завдань щодо виховання різнобічної особистості увагу дослідників мають привертати питання формування інтересу до різних видів життєдіяльності людини, тобто до виробничої, суспільно-політичної, громадської та інших видів діяльності, що, у свою чергу, вимагає залучення школярів у різноманітну позакласну діяльність.

Зусилля щодо навчальних обов'язків є частковою формою зусиль школяра, що випливають з відповідного ставлення до своїх повинностей, які характеризують його морально-правові ставлення. Відповідальне ставлення до своїх повинностей, формуючись у процесі взаємодії людей, виконання вимог батьків, учителів, начальників, переростає у внутрішні утворення, такі як обов'язок, совість.

Моральне формування особистості засновується не тільки на вимогах, а й на знанні взірців і на зіставленні своїх дій та вчинків зі взірцями, з оцінкою. Цей внутрішній процес приводить до оцінних ставлень, які визначають етичні, естетичні, юридичні та інші критерії вчинків і переживань людини.

Відповідно до формування етичних оцінок і пов'язаних із цим критикою себе та інших виникає вимогливість, або вимогливе ставлення до оточення й до себе самого. Звідси випливає особливий вид етичного ставлення до іншої людини – повага в позитивному випадку й нехтування або презирство в протилежному випадку. Значення цих явищ у всіх сферах життя, зокрема у сфері шкільних відносин між учнями, ставлень до вчителя, його авторитету не викликає сумніву.

Система вимог у сполученні зі знанням дійсності, особливо суспільної, формує переконання людини, які не тільки є уявленням про те, якою є дійсність, а й виражають, якою вона має бути. Відповідно до переконань формуються емоційні реакції та активна (вольова) готовність боротися за втілення в життя наявних переконань. Цим питанням значну увагу приділив А. Бодальов [3], у працях якого досліджувався процес формування ставлення учня до школи та колективу учнів, до вимог, що висуваються до нього, до своїх обов'язків як школяра, до окремих навчальних предметів. У цих роботах показано умови й перебіг формування в школярів вимог до відносин людей, ставлення до праці, себе, своїх обов'язків. Установлено

роль шкільного колективу в цьому процесі, виникнення нових ставлень, зокрема нових вимог на основі попередніх. Подано характеристику низки якостей учня: ініціативи, посидючості, наполегливості (або, навпаки, поверховості, нетерплячості, бездіяльності), що виражають рівень відповідального ставлення до праці й формуються у процесі безперервного тренування у виконанні вимог, які висуваються до учня (зокрема, тих, які він висуває собі сам).

Окремі сторони ставлень у молодшому підлітковому віці виявляються як риси характеру: самостійність, ініціативність, добросовісність, комунікабельність. У цьому періоді розвитку ставлення здебільшого характеризуються ситуативною мобільністю, легко змінюються контрастно під впливом неочікуваного емоційного стану. Характер і рівень розвитку ставлень визначаються в цьому віці вже не тільки дорослими (батьками, вчителями), як це було в молодшому шкільному віці.

Зміни в становищі дитини в шкільному віці сприяють як функціональному розвитку, так і збагаченню досвіду й різноманітності ставлень, новий момент – позасімейні обов'язки та обов'язкова навчальна праця. На нову сходинку підіймається управління своїми діями й структура ставлень, що визначається вимогами об'єктивної реальності.

Висновки. Ставлення як усвідомлені вибіркові зв'язки є продуктом індивідуального розвитку й виховання. Власне питання про виховання людини нерозривно пов'язане з формуванням її ставлень. Подальшого розвитку потребують технології виховання моральних ставлень молодого покоління в сучасній школі.

Література

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1968. – 339 с.

2. Бех І.Д. Виховання особистості: сходження до духовності / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.

3. Бодалев А.А. Личность и общение: избр. труды / А.А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1983. – 271 с.

4. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И. Божович. – М. : Просвещение, 1968. – 422 с.

5. Гоян І.М. Психолого-педагогічні особливості розвитку моральної поведінки підлітків : автореф. дис. … канд. психолог. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / І.М. Гоян. – К., 1997. – 16 с.

6. Иванов В.Г. Основные положения теории интереса в свете проблемы отношений человека / В.Г. Иванов // Ученые записки ЛГУ. – 1956. – № 214.

7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : ИПЛ, 1975. – 302 с.

8. Лихачев Б.Т. Общие проблемы воспитания школьников : учеб. пособ. по спецкурсу для студ. пед. ин-тов / Б.Т. Лихачев. – М. : Просвещение, 1979. – 167 с.

9. Макаренко А.С. Эволюция и взрыв / А.С. Макаренко // Избранные пед. соч. : в 4 кн. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1949. – Кн. 4. – С. 572–576.

10. Марьенко И.С. Основы процесса нравственного воспитания школьников : учеб. пособ. для пед. ин-тов / И.С. Марьенко. – М. : Просвещение, 1980. – 183 с.

11. Мясищев В.Н. Проблема отношений человека и ее место в психологии / В.Н. Мясищев // Вопросы психологии. – 1957. – № 5. – С. 142–155.

12. Платонов К.К. Структура и развитие личности / К.К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 255 с.

13. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2002. – 712 с.

14. Формирование нравственных отношений в учебной и внеклассной работе младших школьников : межвуз. сб. науч. трудов / [отв. ред. Ю.П. Сокольников]. – М., 1984. – 132 с.

15. Щуркова Н.Е. Педагогическая технология / Н.Е. Щуркова. – М. : Педагогическое общество России, 2002. – 224 с.

РЕВЕНКО І.В.

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ЯК ПОКАЗНИК ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Одним з визначальних стратегічних принципів сучасної освітньої політики в Україні є гуманізація, в основі якої лежить визнання людини як найвищої соціальної цінності. Реформування освіти на засадах гуманізації передбачає забезпечення пріоритетності загальнолюдських цінностей, задоволення індивідуальних і суспільних освітніх потреб, створення умов для формування висококультурної особистості та виявлення творчих здібностей кожної людини. Але формування духовно багатої, творчої особистості неможливе без звернення до найбільшої культурно-історичної скарбниці людства – мистецтва, у художніх образах якого відтворені естетичні ідеї, що несуть у собі високий інтелектуальний та гуманістичний потенціал і сприяють духовному вдосконаленню людини. Тому одним з важливих завдань сучасної освіти є формування художньо-естетичної культури особистості, реалізація якого пов’язана із цілеспрямованою педагогічною діяльністю й потребує відповідної художньо-естетичної підготовки випускників вищих педагогічних навчальних закладів. Ці положення знайшли відображення в Державній національній програмі “Освіта” (“Україна XXI століття”), де зазначено, що система освіти має забезпечити: високу художньо-естетичну вихованість особистості; підготовку педагогів з високим рівнем загальної та професійної культури, здатних доцільно використовувати широкі надбання вітчизняної й світової художньої культури у своїй професійній діяльності.

Важливим фактором, що впливає на визначення пріоритетів у сфері реформ вищої освіти, є перехід суспільства до ринкової економіки та поява